

gdje se tek uči. Što se pak tiče »tvrduh« stranaca, koji ovdje mogu ostati u pozadini, oni su prema tome sistemu tako nepovjerljivi da često i ne vjeruju da se pod njim nalaze kakve stvarne govorne činjenice.

Tipičan je u tom pogledu slučaj stručnjaka Hodgea, koji u citiranom članku priznaje da razliku između dva naša kratka akcenta čuje samo pri minimalnu kontrastu ne izvodeći ni iz toga nikakva sistematskoga zaključka. Uudara u oči da se takvo fonološki određeno razlikovanje dvaju kratkih akcenata podudara potpuno s onim što ga je provodio i sam Vuk kad ih je god. 1818. počeo pod istim uvjetom razlučivati.

Ta nam dva primjera govore rječito o tome kako je naša akcentuacija tvrd orah katkada i za učena promatrača, bio domaći ili stranac, a kamoli ne za prosječna jezičnoga potrošača.

Nema sumnje da bi u takvim okolnostima sistem akcenatskih znakova koji bi sam po sebi, tj. u crtežu i sastavu samih znakova, izražavao prozodijska svojstva akcenta, mogao dobro doći. Takav bi se sistem u našim prilikama, nakon više od sto godina upotrebe staroga, mogao okušati u prvom redu kao pedagoško sredstvo jezične nastave. Tu bi on nesumnjivo pridonio postizanju jednoga od njezinih najtežih ciljeva — usvajanju naše književne akcentuacije.

Jer danas smo tu gdje jesmo otkako se u nas, u obilju akcenatskih sistema, upravo četveroakcenatski kao najnoviji, makar i najteži, ali zato, po nekima, i »najljepši« afirmirao u statusu književne norme.

O NEKIM MEDICINSKIM I GRANIČNIM NAZIVIMA

Vladimir Loknar

Svako nazivlje teži k jednom, jednoznačnom i jednočlanom nazivu za svaki pojam. Kad to nije moguće, bira se ono što je bliže takvu zahtjevu. Dakako, izbor nije uvijek jednostavan i lagan, pa se zato mnoga rješenja prepuštaju vremenu, odnosno praksi i prouci. Zato i imamo mnoštvo istoznačnica, bliskoznačnica, tuđica i opisnih ili uvjetnih naziva. Ali, nije uvijek problem u takvu stanju nazivlja, nego češće u nemarnu odnosu prema onome što je već normirano ili što upućuje na normu. Riječ je o narušavanju terminološke norme, i to ne samo tamo gdje se već utvrđen naziv zamjenjuje neutvrđenim i često lošijim, nego i tamo gdje se ne iskorištavaju očite mogućnosti i ne ostvaruju rješenja koja nameće sam sustav i već postojeća norma.

Evo nekoliko takvih primjera iz medicinskog nazivlja o kojima je, mislim, korisno reći nekoliko riječi.

1. Kad se dogodi nesreća u prometu, na radu ili gdje drugdje, obično se ne služimo *udesom*, već bismo *nezgodu*, *sudar*, *pad*, *iskliznuće*, *utapljanje* i sl., ali izbjegavamo *nesreću*. Jasno je da je *nesreća* višeznačnija od spomenutih i sličnih naziva i da ne može uvijek i dobro zamijeniti one određene. Ipak, valjalo bi biti oprezniji u opisu takvih događaja i paziti na njihovo svrstavanje npr. u *nesreću* ili *nezgodu*. *Nesreća* je kada se čovjek ozljeđuje ili gubi život, pa makar to bilo i u prometnoj nezgodi s najmanjom tehničkom greškom ili materijalnom štetom. Prema tome ni humano, a ni terminološki ne bi dobro zvučali ni naslovi u kojima bi se veličina prometne nezgode mjerila vrijednošću razbijene »haube«: Prometna nezgoda — šest mrtvih ili Teška prometna nesreća — ozlijeđenih nema.

2. U prometnim i mnogim drugim nesrećama ljudi se *ozljeđuju*, nastaju *ozljede*. Tako se uglavnom i govori i piše. Ipak u nekim tekstovima, nerijetko i u medicinskim, čitamo da se ljudi i *povređuju* te nastaju i *povrede*. Kako prava terminologija ne trpi istoznačnica, pitamo se kojem bismo nazivu trebali dati prednost? U prvom redu, ako su ozljeda i povreda (dakako i sve potrebne izvedenice) istoznačnice, onda je naša medicinska literatura već izabrala i utvrdila ozljedu. Izbor je prema tome suvišan. No kad i dalje pogledamo u druge osnovne potvrde, onda možemo vidjeti kako se taj izbor, odnosno istoznačna uporaba ozljede i povrede, danas nepotrebno nameće. Očito je kako se ozljeda i povreda već i u starim tekstovima u izrazitom stupnju značenjski razlikuju i razilaze. *Ozljeda* je uglavnom oštećenje tijela, i to prvotno, a *povreda* bi bila pretežno ozljeda već nanesene ozljede, npr. povreda rane. I također, povreda se upotrebljava obilato u prenesenom značenju, što je za ozljedu rijetkost.

Evo pregleda nekih potvrda o tome iz Akademijina rječnika.

»OZLEDA . . . körperliche Verletzung . . . ne znaš kako me ova ozleda boli. Ivšić.«

»OZLEDITI . . . u *Lici govore* ozlijediti se, na pr. prst mi se ozlijedio (t. j. učinila se rana na njemu) . . . Bog ukloni, da onoga smrtnom ranom vik ozledim. Gundulić 309 . . . Pravedna me ne okrivi, a zdrava me ne ozledi. 530 . . .« I tako dalje, od 14 potvrda 6 govori za prvotnu ozljedu, četiri za ozljedu rane, a četiri su u prenesenu značenju.

»OZLEDIVATI . . . Sve su (*t. j. živine*) providene oružjem branućijem i ozliđujućijem. Posilović nasl. 19b.« Samo je ta jedna potvrda.

»OZLEDIVATI . . . Živine . . . rozmi brane se i ozliđuju. Posilović nasl. 19b. Pak se ljudi danimice ozliđavahu bojem. Ljubiša prič. 30.« Samo su ove dvije potvrde.¹

¹ AR, sv. IX, str. 514. i 515, s. v. ozleda i d.

»POVREDA ... prema glag. povrijediti. Između rječnika samo u Popovićevu (*Beschädigung*). Povreda povlastice ... Poknjiški se govori i piše na pr. to je povreda zakona.« Samo su ove dvije potvrde.

POVREDAVATI ima jednu potvrdu u smislu primarne ozljede, a druga je u prenesenu značenju (političko-pravni izraz).

»POVREĐIVATI ... Najčešće je objekt imenica rana. Krstjani, s vaši grisi sve ove rane povređivate. Banovac prip. 80 ... Ti rane moje povređivaš, ti me opeta propinješ. Zoričić zrc. 28 ...« Itd., a nema ni jedne potvrde u smislu prvotnog oštećenja tijela, tj. ozljede.

»POVRIJĚDITI ... a) *povrijediti*. U rječniku Stulićevu (povrijediti, v. uvrijediti, s naznakom da se nalazi u Š. Menčetića) ...

a) *povrijediti ranu ili rane* ... b) *u smislu više ili manje prenesenom*. (...) b) *povrijediti, t. j. oštetiti*. c) *povrijediti kome, t. j. naškoditi, nauditi*; d) *povrijediti se, t. j. dati se na zlo; kao da je to u primjeru: Jer te vapih, o moj Bože, ka se boles ma povrijedi.*« Za a) ima 12 potvrda, a za b) četrnaest.²

Ovo je prilika da se povredi kao bliskoznačnici ozljede dade u medicinskoj terminologiji određenije značenje, ali, kako vidjesmo, samo u smislu tzv. sekundarne ozljede. Evo i novijeg primjera, iako iz beletristike, koji ne upotrebljava glagol *povrijediti* samo iz stilskih nego i iz značenjskih potreba: »Polako ... pipkahu pred sobom nogom kako ne bi povrijedili ... ranjenoga druga.«³ A ilustrativna bi rečenica u medicinskom tekstu mogla glasiti: Zbog povrede rane došlo je do krvarenja. Daljim utvrđivanjem značenja povrede vjerojatno će biti u određenom tekstu posve dovoljno reći samo: »Zbog povrede došlo je do krvarenja«, pa da čitatelj shvati da je riječ o sekundarnom oštećenju. To bi bilo smislenije i danas terminološki i značenjski određenje negoli što smo dosad znali čuti ili pročitati: Zbog *naknadne* ozljede (ili povrede) došlo je do krvarenja.

Posebno je pitanje odnos ozljede i povrede kao psihijatrijskih naziva, ali mi se ipak čini, unatoč različitim teorijama, a radi terminološke ujednačenosti, da npr. povrede međuljudskih odnosa (osjećajno područje), rečeno strogo terminološki, nanose psihičke ozljede.

Razilaženje značenja ozljede i povrede i u suvremenoj se jezičnoj praksi sve više potvrđuje i utvrđuje, tako da ozljeda ostaje u svom osnovnom značenju i jednoznačna, a povreda ostaje pretežno u prenesenu značenju i višeznačna. Na primjer u Vjesniku od 9. 8. 1973. na prvoj stranici čitamo u dvije različite vijesti: ... *umro je od zadobivenih ozljeda na putu do bolnice*, i ... *zabilježeno je samo 86 povreda ... primirja* ... Iz ovoga se vidi da

² AR, sv. XI, str. 291—293, s. v. povreda i d.

³ RMS, knj. IV, str. 516, s. v. povrediti. (J. Kosor. Požar strasti, 1912.)

ozljeda i povreda imaju svoje posebno značenje i posebno mjesto u sustavu. Prema tome ne bi ni u općem književnom jeziku trebalo miješati dva značenja, iako bi povreda još mogla »zamijeniti« ozljedu, ali ozljeda već ne može povredu. Više ne možemo reći: ozljeda primirja, zračnog prostora, granice, dogovora, ugovora, interesa, prava, pravila igre, radne dužnosti, zakona, autoriteta starješine, časti, taštine, propisa i sl.

Potvrda iz Šenoe, npr., ne zvuči više suvremeno: »Znam ja gdje je njegova slabina, gdje je najlakše ozljeđiv.«⁴ U općem književnom jeziku danas bismo rekli *povređljiv*.

3. Unesrećenom, ozlijeđenom, ranjenom ili naglo oboljelom treba hitno i privremeno pomoći. Taj čin nazivamo: *pružanje* prve medicinske pomoći. Na žalost nemamo prikladnijeg izraza, odnosno naziva za tu vrstu medicinske djelatnosti. Ipak, ovaj je naziv već toliko osmišlen, uvriježen i ustaljen da se čini kako, i bez posebne terminološke obradbe, ostaje normativan. Zato i ne vidim ozbiljna razloga za uporabu izraza *dati* prvu pomoć, a pogotovu ne za izraz *ukazati* prvu pomoć. Ovaj posljednji izraz manje je »realan« od prvih, *pružiti* ili *dati* prvu pomoć, pa je možda stoga i češći u nestručnom i u tzv. popularnom tekstu gdje je *ukazivanje* nešto sudbonosnije, mitskije i dalje od nas, a i od onih kojima nema spasa. Zna se i reći: *ukazana* mu prva pomoć pa sad nek' bude što bude. Evo, iako ne baš u tome smislu, i svježije potvrde iz Vjesnika: ... zadobio teške tjelesne ozljede pa mu je pomoć ukazana u toriteta starješine, časti, taštine, propisa i sl.

No uporaba glagola *ukazati* zapravo je značenjski neprikladna i neopravdana, nije ni malo smisljena, pa ma koliko za nekoga bila kao medicinski naziv prihvatljiva i »razumljiva«. Možda se upotrebljava u smislu: *iskazati* kome počast, priznanje, dobrotu ili uslugu, ali te nam pretpostavke ovdje ne mogu pomoći, a nisu nam ni potrebne. Na primjer, prema Jezičnom savjetniku (S. Pavešić i dr.) glagol *ukazati*, kao naš arhaizam ili kao noviji rusizam, zamjenjuje se glagolima *pokazati (se)*, *upozoriti*, *podsjetiti* i sl., ali ni njihova značenja nemaju nikakve smislene veze s pružanjem prve pomoći, odnosno s onim što se pri tome čini. Dakle, i dalje bismo trebali samo *pružati* prvu pomoć.

4. Za ono što latinski zovemo *partus*, u nas su dva, vjerojatno jednako česta naziva: *porod* i *porodaj*. Značajno je da za oba danas upotrebljavamo samo jedan pridjev, i to *porodajni*. Veoma je čest npr. ovakav odnos: »Do inverzije najčešće dolazi u porodu zbog neispravnog vođenja III porodajnog doba ...« I svi potrebni drugi nazivi slažu se s tim pridjevom: porodajni

⁴ Isto, str. 84, s. v. ozljeđiv.

trud, kanal, put, objekt, mehanizam, odjel, dopust; porođajna bol, snaga, oteklina, težina, ozljeda, klijenut, kliješta i sl. Na *porodni* (izv. od porod) nisam naišao čitajući i pregledavajući veći opseg suvremene porodničke literature. Nisam ga našao ni u pregledanim rječnicima, ali u AR (sv. X, str. 868) zabilježen je *porodan* s više potvrda većinom za odnosno značenje porodni.

Takva pojava da pridjev zastarijeva, a imenice se upotrebljavaju i dalje, i to s drugim pridjevom, u jeziku nije rijetka, pa ni u nazivljima, i stoga to nije neki osobiti problem. Ali kad se ona postavi kao pitanje norme u nekom nazivlju, onda se ona može proučiti i bar svesti na što pogodniju uporabu, a u skladu s terminološkim zahtjevima. Naime, i ovdje se postavlja pitanje terminološkog utvrđivanja jednog naziva za partus. To može izgledati ovako: i pisac i lektor mogu se naći pred izborom temeljnog naslova djelu »Porod i porođajne ozljede« ili »Porođaj i porođajne ozljede« ili se mogu naći u dvojbi: pod kojim narodnim nazivom obraditi partus u nekom leksikonu? Za opći književni jezik oba su naziva prihvatljiva, i to je u redu, ali za terminologiju nije, sve dok postoji mogućnost opravdanog izbora i konačnog utvrđivanja samo jednog naziva i njegovih izvedenica.

Ako se pitanje postavi u obliku predložaka: porod i porodni (ili porođajni) ili porođaj i porođajni, onda se već lakše odlučujemo na ono što je jednostavnije i na što smo već navikli, a to je drugi obrazac.

Jedina prednost koju ima porod stanovita je tradicija (npr. i naziv, vjerojatno prve, ženske bolnice u Zagrebu glasi: Klinika za ženske bolesti i porode), ali zato sve ostalo govori protiv ustaljivanja toga naziva u značenju partusa u medicinskoj terminologiji.

Protiv poroda, kao naziva za partus, najviše govori njegova višeznačnost. To je vjerojatno i razlog da ga npr. BIR⁵ i ne navodi u značenju partusa, nego samo u značenju die Nachkommenschaft (potomci), proles (naraštaj, porod, potomak) i progenies (rod, podrijetlo, loza; potomstvo, porod, dijete; skot, mladi, leglo) za što bilježi i potvrde.⁶ A porođaj donosi samo u značenju partusa.

U AR⁷ porođaj se navodi uglavnom samo u značenju partusa, uz nekoliko potvrda za potomstvo i još dva neživa značenja. Naprotiv, porod je zabilježen veoma opširno, ali, uz obilno potvrđeno značenje za partus, donosi se i desetak drugih značenja, od kojih su tri ili više još u živoj uporabi. Pored žive uporabe u značenju potomka, potomstva, djece i sl. naišao sam slučajno

⁵ Dr. F. Iveković i dr. Ivan Broz, Rječnik hrvatskoga jezika, sv. II, Zagreb, 1901, str. 120, s. v. *porod* i *porogaj*.

⁶ Milan Žepić, Latinsko-hrvatskosrpski rječnik, Zagreb, 1961; izvadio značenja za *progenies* i *proles*.

⁷ AR, sv. X, str. 872. i 866.

i na jednu potvrdu u značenju legla ili mladunčadi: »Bijela mišica se okotila, ali njezin porod nisu bili bijeli, već tamnosivi mišići.« (Vjesnik, 16. 11. 1972, 13.)

Dakako, uporaba poroda u bilo kojem značenju u općem književnom jeziku nije pitanje medicinskog nazivlja. Ipak, ako se prihvati *porodaj* (*partus*) u medicinskoj terminologiji, onda se očekuje da će se taj naziv i u svim drugim nemedicinskim tekstovima, kad je potreban medicinski naziv, upotrebljavati umjesto poroda.

Na kraju evo još jednog značajnog razloga da ne utvrdimo porod kao naziv za *partus*. Zapravo, odlučujući se za porodaj u značenju *partusa*, medicinsko nazivlje dobiva dvostruko: prvo, dobivamo jedan, jednoznačan i jednočlan, optimalan naziv, i drugo, porod ne »izbacujemo« iz medicine, jer on i u medicinskom, pored svoje mnogoznačnosti u općem jeziku, ima dva značenja. Iako veoma rijetko, a to zbog prevladavanja značenja za *partus* i zbog malobrojnih tekstova uže medicinske grane, vitalne statistike, porod se javlja i kao narodni naziv u značenju nataliteta. Taj naziv, *porod* ili *natalitet*, znači broj živorođene djece na tisuću stanovnika u jednoj godini. Prema tome, na ovaj bismo način uklonili dvojbu o upotrebi tih naziva, a istodobno obogatili naš medicinski jezik s još dva konačna, normativna naziva.

5. Naši temeljni biološki i medicinski tekstovi *krvne stanice* nazivaju – *stancama*. A i zašto bi drukčije? Tako je učinio i »latinski terminolog« i nazvao ih hemocitima, tj. krvnim stanicama. U njihovoj podjeli, kako se to čini i za stanice drugih tkiva, zadržao je osnovno značenje, tj. naziv stanica (*kitos-cytus*): eritrocit je *crvena stanica*, a leukocit je *bijela stanica*. Našem terminologu nije bio dovoljan samo jednostavan prijevod, pa je naziv dopunio i rekao: krvne se stanice zovu *crvene krvne stanice* i *bijele krvne stanice*. No ova dopuna nazivu nepotrebno objašnjava naziv, jer je razumljiv i bez toga dodatka. Ako biolog, ali i čovjek s prosječnom općom naobrazbom, prepoznaje naziv eritrocit u bilo kojem smislenom tekstu, onda će on na isti način prepoznati i termin *crvena stanica*. Prema tome bolji bi nazivi bili kako već rekospo: *crvena stanica* i *bijela stanica*. U fiziološkim, tj. normalnim prilikama, nema, npr., crvenih vezivnih ili bijelih mišićnih stanica, ni u vezivu, ni u mišićima, a ni u bilo kojem drugom tkivu (barem u kralježnjaka), a pogotovu ne u (tkivu) krvi, pa da bismo stoga morali obavezno *i s t i c a t i* ili suviše određivati kako se u krvi nalaze *k r v n e* stanice i to *crvene k r v n e* stanice i *bijele k r v n e* stanice. Dakako, kadgod se pojavi potreba daju se objasnidbene dopune za *crvene* i *bijele stanice* i kazuje da su one *krvne*, da pripadaju krvi, a ne bilo kojem drugom tkivu. Slični se nazivi upotrebljavaju i u pregledu krvi: *krvna slika*, *crvena* (*krvna*) ili *bijela* (*krvna*) *slika*; *krvna loza*: *bijela* (*krvna*) *loza* ili *crvena* (*krvna*) *loza*.

I dalje: kao za mnoge druge dobre nazive tako i za ove imamo i loše zamjene, a koje su začudo prilično česte. Nalazimo ih u svim vrstama teksta, pa čak i u školskim udžbenicima. To su *zrnca* i *tjelešca*. Nazivotvorac je prekrstio krvne stanice u krvna zrnca ili tjelešca, pa onda imamo crveno i bijelo krvno zrnce ili crveno i bijelo krvno tjelešce. Kad naidemo na takav tekst, onda on zna početi ovako: krvne stanice su *crvena krvna tjelešca* (crvena krvna zrnca) i *bijela krvna tjelešca* (bijela krvna zrnca).

Ti su nazivi vjerojatno ostatak pučkog prosvjećivanja kad se htjelo stvari »objašnjavati«, a uzgred da pripomenem kao da se čini kako su *tjelešca* neuspio prijevod zastarjelog i slabo poznatog latinskog naziva *corpuscula sanguis* ili prijevod s njemačkoga (Blutkörperchen). Ovakvi su nazivi izgubili svoje osnovne oznake, tj. oznaku stanice, pa je uvijek potrebno naglasiti da su to stanice, i to krvne. To se protivi temeljnim terminološkim zahtjevima i pravilima i tu je učinjen terminološki vitium artis, kako bi rekli liječnici. Za crvena ili bijela zrnca ili tjelešca moramo već u samom nazivu istaći da su ona krvna, jer zaista raznih tjelešaca i zrnaca možemo i u fiziološkim prilikama naći gotovo u svakom drugom, pa istodobno i u krvom tkivu. Uz to moramo posebno dodati, odnosno priopćavati čitatelju ili slušatelju, da su ta zrnca ili tjelešca zapravo i stanice. Zanimljivo je da imamo i posebnu vrstu bijelih stanica (leukocita) koje u svojoj protoplazmi redovito sadrže i granula (zrnca) i zbog čega ih zovemo granulocitima. Služeći se nazivom zrnce te bismo stanice ovako opisali: granulociti su *bijela krvna zrnca koja u svojoj protoplazmi sadrže zrnca*.

Ma koliko taj nazivotvorac htio stvar pojednostavniti, on je to samo zakomplicirao: proširio je naziv s namjerom da bude jasniji i »slikovitiji«, ali ga mi uvijek, skupa s njime, moramo ponovno objašnjavati i »uvjeravati« općinstvo da su to krvne stanice.

Kako rekoh, ti su nazivi pogrešno, neterminološki složeni, pogotovu u odnosu na sustav staničnih naziva, pa iako i tročlani, oni su čak i nejasniji od onih normativnih i dvočlanih naziva koji sadrže osnovno značenje, tj. stanicu.

Na kraju treba reći da bi i takvi termini kao što su ovi sa zrnacima i tjelešcima, bili jako dobri kad ne bismo imali bolje ili nikakve. U ovom slučaju imamo ipak ne samo bolje, nego i konačne, pa se zato može i postaviti pitanje dalje uporabe ovih lošijih, koji samo remete normu i sporazumijevanje između pisca i čitatelja.

6. Krvne skupine po sustavu ABO pišu se velikim slovima i brojkom A, B, AB i 0. Ova je ništica (tj. nula-grupa) često uzrok zabuni u općoj upotrebi, ali nerijetko zbunjuje i zaboravljiva stručnjaka, koji se ne snalazi kako da je

pročita: kao o ili kao ništicu. To je tako i stoga jer se ta skupina vrlo često piše znakom slova O, a također se, bez obzira na znak o ili 0, veoma rijetko označuje njen naziv, odnosno izgovor: nula ili ništica.

Zanimljivo je zabilježiti da čak i Medicinska enciklopedija piše 0-grupu sa znakom o, ali ne označava njeno čitanje. Uzgred se govori i o antigenu O (zapravo antigen 0) koji se odnosi na tu skupinu. Mogućnost stvarnog nesporazuma javlja se kad se i antigen u nekih bakterija (također u ME) piše istim znakom: antigen O! Ovaj antigen i jest O-antigen, ali kako ga možemo razlikovati od nula-antigena kad se oba pišu na isti način? Također se i u bilježenju kromosoma piše O umjesto 0, npr. 44+XO!⁸

Problem počinje od rukopisa pisanog pisaćim strojem, jer gotovo svi takvi strojevi, osim najnovijih, imaju isti znak za O i 0, tj. O. Ali, iako svi slagarski strojevi imaju poseban znak za 0, slagari slažu taj znak kao O, jer je pisac ili urednik propustio upozoriti da se taj znak treba otisnuti kao nula, ili pak dodati da se taj znak čita kao 0. Zapravo, ovo posljednje je potrebno samo pri izradbi skripata kad posebni strojevi nemaju znaka za ništicu. Dakako, nema problema kad se pišu O-noge, a tome ne pomaže samo općepoznato značenje naziva već i nemogućnost pogreške, tj. da se običnim pisaćim strojem napišu O-noge.

Označivanje ništice u lingvističkim tekstovima precrtanim Ø dogovoreni je znak, a vjerojatno opet zbog manjka odgovarajućeg znaka u nekim pisaćim strojevima i u strojevima kojima se izrađuju skripta. Takav je znak vjerojatno spontano prešao i u slogove strojeva koji imaju i poseban znak za ništicu, ali to ne bi trebalo tako provoditi. Precrtano Ø u nekih komputora, u značenju ništice, odnosi se samo na »dopisivanje« s njima, dok se rezultati za širu javnost daju općim znakovima. Povremeno se i znak ϕ (promjer) upotrebljava u smislu nule, negativnog znaka ili nalaza i sl., što bi također trebalo uskladiti s osnovnom i uobičajenom namjenom grafičkih znakova.

Druge neke struke, npr. kemija, ne trebaju takve kombinacije, a vjerojatno ih i izbjegavaju zbog težih posljedica neuobičajene upotrebe grafičkih znakova. Jednostavna formula $H_2O \times 10$, bar vizualno govori o mogućnosti neugodnih nesporazuma pri pogrešnoj upotrebi određenih ili sličnih znakova.

Prema tome nije potrebno, a ne bi se ni smjelo općim znakovima, ni u stručnim tekstovima, davati značenja koja oni nemaju, *sve dok su opći znakovi dovoljni za sporazumijevanje* sa čitateljstvom koje ih zna ili bi ih trebalo znati čitati. Dakle, moramo znati razlikovati O od 0, pa ćemo tako izbjeći različito »čitanje« istoga znaka, tj. O kao ništicu ili o, uz istodobno napuštanje višestrukosti u označivanju nule, tj. znakovima 0, O, Ø ili ϕ .

⁸ Medicinska enciklopedija, 2. izd., sv. II, str. 431. i 653. i sv. IV, str. 172.

O S V R T I

REŽE LI SE VRPCA ILI SIJEČE?

Novine, radio i televizija povremeno nas obavješćuju da je rezanjem, odnosno presjecanjem vrpce otvorena nova škola ili puštena u pogon nova tvornica. Te ugodne vijesti čovjeka zainteresirana za jezik ipak dovede u malu nedoumicu: Je li vrpca prerezana ili presječena? Jesu li glagoli rezati i sjeći istoznačnice ili tek bliskoznačnice?

Ni rječnici, ako se pažljivije u njim ne udubimo, neće nas izvući iz sumnje. Akademijin rječnik (Dio XIII, str. 914) za glagol rezati kaže »osnovno je značenje nečim oštrim (na pr. nožem) komad od neke cjeline dijeliti, rastavljati; sjeći«, a glagol sjeći (Dio XV, str. 106) tumači: »dijeliti ili odvajati što od čega režući oštrim oruđem, rezati«. Oba ta tumačenja navode na pomisao da se ipak radi o pravim sinonimima. Međutim, kad proučimo velik broj primjera koje taj rječnik bilježi, odustat ćemo od takva zaključivanja. Uz primjere koji pokazuju da rezati i sjeći znači sasvim isto naći ćemo i one druge koji upućuju na razlike u značenju. Naime, mnogo je primjera koji nas uvjeravaju da se siječe što tvrdo, zatim drvo i ono što je od drveta načinjeno te da se siječe mačem, sabljom a gdjekad i zubima. Prema takvu razgraničavanju idu i drugi rječnici. Prema Deanovićevu i Jernejevu Hrvatskosrpsko-talijanskom rječniku: reže se na kriške, režu se biljke, nož ne reže dobro, a sijeku se drva. U njegovu starijem prethodniku, Parčićevu hrvatsko-talijanskom rječniku (Vocabolario croato-italiano, Zara, 1921): sijeku se drva i kamen, reže se vinograd. U Hrvatskosrpsko-engleskom rječniku M. Drvodelića (Školska knjiga, 1970): reže se meso, granje i trsje, a u Šamšalovićevu Njemačko-hrvatskosrpskom i hrvatskosrpsko-njemačkom rječniku (Zagreb, 1929) sijeku se drva, šuma i meso. U Jurančićevu Srbskohrvatsko-slovenskom slovaru (Ljubljana, 1972) reže se salama, vinograd, i to nožem, makazama, škarama, na komade, a sijeku se drva i meso.

Iz tih nekoliko rječničkih primjera može se nazrijeti da je za semantičko razlikovanje tih glagola odlučna građa i oruđe. Glagol rezati mogao bi se dovesti u vezu s oruđem koje je potrebno kad se razdvajaju dijelovi mekše građe, a glagol sjeći kada je u pitanju oruđe za tvrdu građu. Međutim, iako prouzročeni baš tim činiteljima: građom i oruđem, čini mi se najodlučniji modus, način izvođenja radnje. *Rezati* znači razdvajati dijelove od cjeline *povlačenjem* oštrog oruđa. *Sjeći* znači razdvajati dijelove od cjeline *udaraom* oštrog oruđa. To potvrđuju i primjeri iz moje dijalektološke građe skupljeni većinom s kajkavsko-čakavskog, ikavsko-ekavskog područja između Gorskog kotara i Žumberka, ali i u drugim krajevima sjeverozapadne Hrvatske.

Prema tome režemo povlačeći oštricu bilo kakva oruđa ili predmeta. Režemo nožem, škarama, pilom, limom, žicom i staklom. Režemo pretežno meke stvari: kruh, meso, kožu, repu, tikvu, lubenicu, mrkvu, jabuku, krušku, šibu, vinovu lozu i dr. Siječemo udarajući, zamahujući sječivom bilo kakva oruđa ili predmeta. Siječemo sjekirom, ali možemo i nožem, lopatom, motikom, trnokopom, kosom, srpom pa i zubima (zato i jesu sjekutići). Može se štogod presjeći i drvenim predmetom: Djeca su veslom presjekla zmiyu na obali rijeke.

Rezati i sjeći su dakle bliskoznačnice. Imaju one i drugih srodnica. Specifična je varijanta glagola rezati — piliti, što znači rezati pilom, a sužena su značenja glagola sjeći: kositi (sjeći kosom), kosati (sjeckati).

Uvođenje strojeva može remetiti razlikovne kriterije, kao što pokazuje primjer sječe šume. Nekad se šuma sjekla sjekirom, a onda je došla pila, obična pa motorna, koja zapravo reže drva, ali zato nećemo govoriti o rezanju odnosno piljenju šuma. Tu prevladava navika, a ona je u jezičnom normiranju obično jača od logike.

Ako prihvatimo da je način izvođenja radnje ipak osnovni razlikovni kriterij u